

Intervju med den svenska pedagogen Inger Enkvist

Den nya pedagogiken leder till en skolkris

Anna Lindquist, 15 augusti 2019

Hej! Jag heter Anna Lindquist och arbetar på FATRI (Faculdade Trilogica Keppe Pacheco). Jag sitter här med Inger Enkvist, professor emerita i spanska vid Lunds Universitet, författare, specialist och mycket engagerad i utbildningsfrågor. Inger har deltagit mycket i skoldebatten och kritiserat den nya pedagogiken och den svenska utbildningspolitiken.

1. Vad i ”den nya pedagogiken” tycker du inte fungerar?

Oj, det är en omfattande fråga. Vi får börja med att säga vad det är som är nytt. Den nya, progressivistiska pedagogiken har funnits sen 1800-talet, början av 1900-talet, men den blev inte dominerande, den kom inte in i läroplanen och lärarutbildningen förrän på andra delen av 1900-talet, framförallt på 60-talet. Den skiljer sig på så sätt att man betonar elevers aktivitet och med aktivitet tolkas som att man bör röra sig, göra något med händerna, intervjua någon, observera något, bege dig någonstans. Men det ses inte som en intellektuell verksamhet utan något mer fysisk aktivitet så den är anti-intellektuell vilket är lite konstigt i skolan som är det absolut mest intellektuella platsen som finns. Ett annat inslag blev att skolan skulle fungera mer som en social mötesplats och ha en vidare social inverkan i positiv riktning för samhället

och då ska man främja grupparbete och där glider man lite på målet. Är det så att man lär sig bättre i grupparbete eller är det så att grupparbetet är ett mål i sig? Ofta säger man att man ska lära sig bättre och tanken är idealiskt att man ska vrida och vända på allting och alla ska komma med sina erfarenheter och då ska man få en djupare förståelse för vad det nu är men det är ju inte säkert att alla har någon synpunkt på det här och att alla verkligen bidrar. Det är svårare att veta vilka som egentligen har lärt dig någonting på det här. Grupparbete, det här att du ska röra dig och att det är ett med socialt perspektiv och att detta anses lika viktigt som själva inläringen det är från elevens sida, men från lärarens sida så blir det mer att läraren är en person som ska organisera allt det här än att vara den som förmedlar kunskapen och lärarens roll blir helt annorlunda. Läraren blir en sorts hjälpreda i klassrummet snarare än att vara den som leder intellektuellt och förmedlar kunskap och kontrollerar att eleverna uppnår ett visst resultat. En annan aspekt är den att om eleverna själva ska fundera över ett ämne så är det väldigt svårt att se vad de ska komma till för de är ju olika och fungerar på olika sätt. Då kan du inte få ett riktigt kunskapsmål. Du kan inte ha en skrivning eftersom de arbetar i olika takt med olika resultat. Och hur ska du då som lärare gå igenom vad de har fått fram? Det blir väldigt konstigt. Det tar en väldig tid. Hela den moderna pedagogiken flyttar fokus från inläring till något annat socialt. Och när vi lägger ihop allt det här får vi något helt annat än det vi traditionellt menar med skola. Du får en verksamhet som inte har något klart inlärningsmål. Du ska vara där och finnas där och detta anses vara så utvecklande men det finns ingen linje, inget mål, ingen tydlighet och det här är då förknippat med att det uppstår oordning i klassrummet. Eleverna är inte på samma nivå. Eleverna vill inte samma sak. Läraren säger nu ska ni vara tysta, men de håller på med sitt. Allt det här löses upp. Så som du märker är detta min kritik så sakerna hänger ihop. Den senaste kritiken som jag framför och inte alls bara jag det är ju när man börjar jämföra med PISA vad man lär sig i olika länder och då framstår det ju väldigt tydligt att den nya pedagogiken inte leder till ökade kunskaper, så trots väldigt stora investeringar är kunskaperna inte bra. Det är en sen utveckling av vår förståelse av det här.

2. I en debattartikel som publicerades i Göteborgsposten i början av året skriver du att Sverige har gått längre än andra länder i experiment med jämlikhet, frihet och individuellt oberoende och du visar på att denna förändring skapar stress och ångslan hos barn och unga. Kan du förklara detta samband?

Ja, just därför att det inte finns någon klar linje i skolan vad man ska göra. Vi kan tänka oss en duktig elev, en medelev och en inte så intresserad elev så är det inte för någon riktigt klart vad man bör göra. En riktigt duktig elev, vi kan t.ex. tänka oss en ambitiös flicka hon blir väldigt orolig av att inte veta vad hon ska göra, eftersom det inte finns några mål och man vet aldrig om man har gjort tillräckligt.

3. Är det lite idén att eleverna ska göra vad de vill?

Ja, lite grann är det det. Och det ideala här är att om de väljer vad de vill göra så förmodas det att de förstår bättre men ofta tar det ju en sådan tid för dem att bestämma sig för vad de vill göra för de har inte någon speciell åsikt alls om vad de kan göra på det här fältet som föreslås. Så bara att välja tar då en stor del av energin och sen tar tiden slut. Om en svag elev inte vet vad han ska göra och de andra inte har bestämt sig och den svaga eleven egentligen struntar blankt i vad han gör. Hur ska den eleven knuffas, använda tiden väl? Det här blir en oro för alla oavsett vilken ambition de har eftersom ingenting är säkert. Så jag menar att detta har en

psykiskt negativ påverkan. Det är alltid svårt att handskas med det här, men i ungdomsåren är det här särskilt svårt.

4. Man hör många lärare nuförtiden säga att de inte orkar arbeta under de förutsättningar som råder. De menar att det inte finns någon struktur. De tar bort auktoriteten hos läraren och eleverna kan göra precis som de vill. Det blir kaos och det är väldigt svårt. Många lärare väljer att arbeta med något annat, eftersom det inte går att arbeta så.

Ja, det går helt enkel inte. De försätter lärarna i en situation som helt bevisligen inte går att lösa. Man presenterar som norm, som skolans officiella program något som inte går att göra. Man kan ju kritisera lärarutbildningen, för den är ju universitetsmässig och ska basera sig på forskning på något sätt men detta går inte att göra. Så vi har samma åsikt.

5. En lärare jag känner beskrev att barnen i skolan där han arbetade involverade sina föräldrar och hittade på att han hade slagit dem och skulle polisanmäla honom. I stället för att ta itu med problemet var lösningen rektorn gav att läraren fick undervisa en annan klass. Det var ett underligt sätt att hantera problemet på.

Ja, rektorerna vågar inte. Det är bland annat för att skollagen inte står bakom rektor och lärare längre. Skollagen ger i stället enorma rättigheter åt barnen och föräldrar. Det här är en brist på balans. Det går inte att ha en skola på det här sättet.

6. Vad bör undervisningens mål vara? Vilken slags medborgare bör undervisningen forma?

Då menar jag att i grundskolan är det inläringen av basfakta i alla de här ämnena som står på schemat. Det viktigaste är att den blivande medborgaren förstår världen. Det är detta som skolan ska ge. De ska kunna lite engelska, svenska, de ska kunna uttryck sig, de ska kunna historia, biologi och kemi för att förstå världen rätt och kunna ta beslut om vad de ska göra. Ibland när man tar in ordet medborgare så kan den personen som drar in ordet byta ut kunskapen i ämnena mot en slags medborgarkunskap som är mer socialt inriktad och inriktad mer på attityder men jag menar här att man bör koncentrera sig mer på inläringen av ämnena. Alla elever behöver det här därför då har de en bas där de själva kan fälla omdöme eftersom de förstår bättre. Medan det här som verkar väldigt öppet och socialt, att vi ska lära ut attityder det är i själva verket mer auktoritärt eftersom det ju är någon som bestämmer vilka attityder som bör läras ut. Det demokratiska är att skolan koncentrerar sig på kunskaperna och sen är det så att om man sköter en skola bra, man har ordning i klassrummet och man ska göra sina uppgifter till särskilda dagar och respektera de andra och läraren och datum så lär du dig en rad saker som är av största vikt för en medborgare. Den goda medborgarkunskapen lär man sig samtidigt som man lär sig ämnen och deltar i skolverksamheten.

7. Vad kännetecknar en bra lärare?

Det är två saker. Det är väldigt lätt att man med den fråga svarar antingen kunskaper eller att man är elevtillvänd. Men man ska vara både ock. Man ska ha dels goda kunskaper och du ska ha en god kontakt med eleverna. Detta gäller även för läkare som ska ha bra kunskaper och god kontakt med sina patienter. En rad professioner har ett dubbelt krav för att det ska fungera. Det är inte givet här att alla kan vara lärare. Alla är inte alltid lämpade som lärare. En viss form av personlig mognad, en viss form av uppfattning hjälper dig att fungera bra som lärare. Det är inte alla som har det här. I någon mån kan man kam utveckla det, men det är

inte riktigt socialt erkänt att det är så komplext, många saker på samma gång för att det ska fungera.

8. På vilket sätt anser du att vi kan hjälpa elever som anammar ett dåligt beteende i skolan (t.ex. elever som mobbar, inte tar studierna på allvar eller stör andra elever i klassrummet?)

Nu är vi tillbaka till kontexten. Om du har en sådan en elev i en klass som fungerar väl så gör du på ett sätt. Man kan fråga honom om han vill vara kvar där, säga att det är det här som gäller och om du inte gör så, så måste vi flytta om dig. Om du har många och de dominerar i en grupp då är det en totalt annan situation. Det finns olika modeller och det beror på vad skollagen faktiskt tillåter dig att göra. Om skollagen inte tillåter dig att bryta gruppen, dela in den i små grupper eller göra en indelning efter kunskaper. De som kan mest sitter här och gör det här och det här och är man i en sämre grupp får man kvalificera sig för att komma till en bättre grupp. Detta är ju när skadan redan är skedd. Men sen så finns det ju modeller om du tar emot en grupp som har.. Jag tror jag skrev om det i GP också att om du har elever i ett väldigt oroligt område som ska börja på en ny skola. Det finns till exempel en skola som heter Mikaelaskolan i London och de ägnar de tio första dagarna åt att lära eleverna hur man beter sig i skolan. Och då är det både uppförande, att man ska visa hänsyn, man ska vara i tid, man ska sköta sin hygien och att man ska läsa läxor och hur man ska vara på lektionen, att man ska begära ordet, och t.o.m. en dag om tacksamhet. De berättar för eleverna att det finns många personer som arbetar för att eleven ska lära sig, lärarna, kringpersonal och deras föräldrar hjälper dig och det är en rad personer som gör sitt bästa för dig och då får du visa att du motsvarar allt detta som andra gör för dig. Så du kan göra ett sådant program. Då börjar du på en mycket bättre nivå. Det skapar en sådan miljö på skolan att den så småningom blir självgående för du får det goda sättet att uppföra sig. I den här skolan är de väldigt klara med eleverna. Och de sade att om du inte uppskattar det här så finns det en hel kö med elever som gärna tar din plats och hur har du tänkt dig ditt vuxna liv, ska du sitta där på golvet i köpcentret och titta på de andra som går förbi? Eller har du andra planer? Vi är här för att hjälpa dig men vi kan ju inte göra det själva. Du måste ju också hjälpa till. Så det beror på vilka omständigheter du befinner dig i och vad skollagen tillåter. Det viktiga är ju att inte låta det här bara fortsätta. Man måste vara aktiv och bryta det här.

9. I Sverige finns det ju många varningstecken att utbildningssystemet inte är på rätt väg. Varför görs inte mer för att ändra på detta? Du skrev det i en av dina artiklar att det verkar som ingen vill lyssna. Vad är det här för symptom?

Ja, det är en så stark ideologi. Vi är ju som sagt ett demokratiskt och fritt land, men det finns en väldigt stark ideologi med totalitära drag. Den som säger något annat i det offentliga, åker ut helt enkelt. Den personen får inte trycka någon mer artikel. Det är en egendomlig situation där det finns en rad mycket insiktsfulla personer som är djupt oroad och ser negativa tecken men vi har ju en extremt svag regering med extremt svagt stöd som redan förra omgången fick det svagaste stödet på 30 år. Det är ingen som frågar hur demokrati fungerar. Vi har röstat, men den här regeringen fick ett mycket svagt stöd och så sitter den där ändå. Det finns tyvärr inget trevligt svar att ge på den frågan. Det är en felfunktion i samhället. Det är en mycket farlig situation inte enbart teoretiskt, men praktiskt mycket farlig.

10. Jag såg att du talar om saknande krismedvetande.

Ja, det finns ju hos många, men uppenbarligen finns den inte hos en stor majoritet. Och den har ju inte nått politikernivå, politikerna och journalister som dominerar diskussion om vad man får säga och ej i media.

11. Du skriver i en av dina artiklar att krisen i ett land inte enbart är ekonomisk, utan att den visar sig på flera olika områden. Kan du ge några exempel på detta?

Jag skulle säga här att den inte riktigt har blivit upptäckt den ekonomiska krisen i Sverige. Men vi kan se till exempel i skolan som är så väl finansierad att det finns en kris i alla fall. Även i sjukvården som är väl finansierad så finns det en kris i alla fall. Vi kan se rättsväsendet som åtminstone är bättre finansierad än under långa perioder förut så råder det ändå en kris. SJ, Sveriges tågproblem är ett exempel på det här men jag kan inte uttala mig om det för det är inte mitt område. Men det kanske inte är lika kompetenta personer som arbetar längre inom den organisationen. Jag kan ju inte gissa, det är inte mitt område, men det här slår ju ut på flera olika nivåer. Och hur det här kommer att sluta, det vet vi ju inte.

12. Vad saknas i utbildningar på universitetsnivå? Jag läste en av dina artiklar där du kommenterade om en brist i dagens läkarprogram till exempel.

Det är ju flera saker som hänger ihop med problemen i grundskola så när studenterna antas så är ju vissa av dem vana vid att studera hårt, de vet vad de vill och gå framåt men det är inte alla. Och så finns det ett välfärdssyndrom här där man tänker att man har rätt till det här och det är gratis och att universitetet ska anpassa sig till dig och att det inte är du som ska anpassa dig till universitetet och dess regler. Får du lust att boka in en skidsemester när det är tentamen så begär du att få tentamen vid ett annat tillfälle. Studier förr bidrog till en sorts mognad och du lärde dig att anpassa dig till kraven vad det gällde arbete, datum, vad man skulle kunna. Det var inte så att man frågade sig själv: Har jag lust att göra det här? Tycker jag att boken är bra, så läser jag den och tycker jag inte det så läser jag den inte. Det var så här att den här boken måste jag förstå före den 2:a oktober eller vad det nu kan vara. Detta fick folk att mogna, att ta ansvar. De fick göra något som de inte hade gjort. Hur ska jag göra? Förstår jag bättre om jag läser två gånger? Måste jag fråga någon? Vad går det ut på? Behöver jag läsa kanske en annan bok bredvid? Jag måste hitta något sätt att ta itu med det här. Nu avfärdar man istället det som inte omedelbart är lätt och tydligt och tilltalande, för man anser sig själv kunna bedöma det fastän man inte har kunskaper. Det är ju därför man går på en kurs. Man har ju inte de kunskaperna. Och detta ser ju jag som en fortsättning på den nya pedagogiken som hela tiden låter personen välja och göra vad han vill. Man litar väldigt mycket på elevernas eget omdöme, redan hos mycket små elever. Så när de efter grundskolan kommer till universitet och känner sig fysiskt vuxna så är de alldeles säkra på att de har ett intellektuellt omdöme. Men för att lära dig och gå framåt krävs mycket mer ödmjukhet. Man bör tänka att det finns något här som jag inte kan och det är därför jag vill gå på den här kursen. Det är lättare att lära sig om man tänker att det här kan jag inte och jag skulle vilja kunna det. Och så lyssnar man och försöker uppfatta någonting. Det finns lite mer i det här moderna tänkandet att man egentligen inte vill ha kunskap, utan papper på vad man kan och poäng. Om jag har lärt mig något eller ej, blir helt sekundärt. Det är ett instrumentellt syfte då från regeringens sida. Jag menar att personer själva ser sig som instrument. Jag måste på något sätt bete mig här och då får jag poäng och då kan jag göra det och det. Jag är ett instrument för min

vilja. Men det är ju inte så att du ska förvandla dig eller förbättra dig eller fördjupa dig, utan du är nästan ett själlöst instrument för din vilja. 'det är kanske lite högtravande.

13. Du nämnde idén att det inte är eleverna som bör anpassa sig till skolan, utan att skolan bör anpassa sig till eleverna. Detta är väl grundidén i Summerhill, så du är ingen förespråkare av Summerhill?

Nej, det finns väl en viss konsensus ändå även bland mycket radikala pedagoger att det inte gick bra i Summerhill. De blev ju tvungna att stänga skolan. Det går inte. Det blev ju ungefär som Flugornas herre. Det blev självsvåld bland barn. Det blev inget lugnt samarbete med mognad. Det blev istället en nyckfullhet och brutalitet som tog över.

14. Är sanningsbegreppet centralt i dagens utbildningssystem eller tjänar det andra syften och intressen?

Jag har skrivit en krönika som kommer nästa vecka om sanning. Den är central i och med att den saknas. Sanningen lyser med sin frånvaro som man säger. Alla dessa begrepp: demokrati, rättsstat, utbildning och även familjelivet baseras på att man talar sanning med varandra. Men den postmoderna idén är att sanningen inte finns eller som vi ser i den moderna pedagogiken att man får leta lite själv och se vad man intresserar sig för, vilka sanningar som man intresserar sig för och välja detta försvagar idén om sanning. I skolan trycker man undan allt viktigt underlag för all den intellektuella verksamheten och själva skolan som organisation. Hur kan man göra en skrivning om det inte finns något som är sant? Hur kan man rätta och säga att det här är rätt och det här är fel om det inte finns en sanning som man säger att man utgår ifrån? Hur kan du försvara inför föräldrarna att vi har läst den här boken och gjort det här projektet och att barnet har fått det här betyget om det inte finns någon sanning? Här faller ju allting som ett korthus. En del personer som kritiserar sanningen går i en hypersituation. Eftersom vissa sanningar ibland får modifieras något när vetenskapen går framåt, så tycker de att det är ett skäl till att ingen sanning finns. Det är besvärligt att tass med, därför det verkar som att de bryr sig om sanning när de säger så. I själva verket är det ju tvärtom. Det är ju ett argument som de har hittat för att få de som uppskattar sanning att backa, för det verkar som att man bryr sig om kunskap och vetenskap och att de är extremt noga med sanningen. Men hela syftet och effekten av detta är ju att undergräva sanningen. Det här i sin tur är ofta förbundet med en ny rörelse som finns t.ex. i USA som heter Social Justice Warriors, SJW. De anser att det är vita, medelålders personer som alltid ansetts sig ha sanningen, men att alla grupper kan ha sin sanning och att det är lika bra. Om du bara tittar på den riktiga sanningen så anses du vara egocentrisk och västerländskt indoktrinerad och en hel del andra saker. Så istället ska varje grupp ha sin sanning och alla andra grupper måste erkänna det andra grupper hävdar är sant. Och de går till en sådan extrem att den här sanningen är något de upplever som sanning, men att den inte går att bevisa. Det räcker med att man upplever det. Detta kan vi se t.ex. i kränkhetsbegreppet. Upplever jag mig som kränkt så är jag kränkt oavsett om någon har ansett att någon har gjort det här eller ej eller om det finns något bevis, om någon har iakttagit det. Det här begreppet med sanning är extremt viktigt i sin frånvaro. Sanningen attackeras. Den som ställer sig upp och försvarar sanningen drar på sig kritik från alla möjliga håll som inte ens behöver komma med argument. Det räcker med en känsla: "Jag känner att det här är rätt. Jag känner att det här är fel."

15. Så det är inte så mycket som har hänt på 2000 år då, om den som säger sanningen är attackerad?

Ja, det är ju precis som med Sokrates och Georgias. Det är intressant att se denna sorts manipulation. När vi hör historien om Sokrates och sofisterna så är vi ju alla på Sokrates sida. Men i dagens samhälle är det ju sofisterna som vinner och som framställer sig själva som anklagade. Det behövs en helt ny kamp, en filosofisk kamp för att försvara kunskap, försvara sanning, försvara utbildning. I frågan om utbildning, skolor och universitet så finns det en överbyggnad, dessa institutioner finns ju i hela världen, överallt. Det finns en enorm industri, samtidigt som innehållet blir allt mer uttunnat. Är man lite cyniskt kan man säga att länderna vill ha en industri av skolor för att kunna säga att de har skolor och ger utbildning till alla. Men egentligen visas inte något egentligt intresse för innehållet på politisk nivå. För hundra år sedan fanns det folkskollärare som fick tampas med föräldrarna som var bönder och som undrade varför ungarna skulle gå i skolan. De tyckte att barnen lika gärna kunde vara hemma och hjälpa till. Och lärarna tyckte att det var viktigt att dessa barn lärde sig något i alla fall. Men nu för tiden inne i utbildningsorganisationerna, inne i universitetet är det inte alls säkert att anställda lärare försvarar sanning och kunskap. Det är en ny, väldigt farlig situation. Den är egentligen farligare än den var för hundra år sedan eftersom det då var så tydligt vilka som var motståndarna. Men nu har motståndarna samma titlar som du själv och de betalas av dem som är offren, nämligen skattebetalarna. Det är en mycket speciell situation.

Intressant. Ser du något samband mellan etiskt beteende och kunskap?

Ja, det gör jag. Jag ser absolut ett sådant samband, men man kan inte bevisa det och det är därför som många vill misstänkliggöra detta samband. Men jag kan säga av erfarenhet av egna studier att när man hade inträdesprov i realskolan och på gymnasiet. Jag var nog en av de sista generationerna i Sverige som hade det. Du hade läxor och examen på slutet och du lärde dig att följa skolans regler. Först på realskolan som det hette och på gymnasiet då fick man en grupp personer som hade gått igenom det här och som var väldigt pålitliga, de respekterade fakta. Det lärde man sig då i skolan. Man respekterade datum, överenskommelser och man trodde inte att man stod ovanför reglerna och skolan. Man kom sig inte för med att säga att man inte accepterade den skrivningen. Och en sak till på den tiden i Sverige (inte i Brasilien) så fick man ett litet häfte och där stod det olika yrken som man kunde bli efter gymnasiet och nästan alla yrken som fanns i det här häftet var statliga yrken. Vi utbildades att respektera fakta, överenskommelser och att uppföra dig på ett visst sätt. Och de allra flesta gick i statliga skolor, verksamheter. Det fanns absolut ett samband mellan hur man studerade och att man fick den här etiska inställningen och den har ju också att göra med respekt och kunskap, att något är rätt eller fel. Jag menar har du satt dig in i saken först, har du lärt dig det här först eller sitter du där och hittar på? Det ser vi ofta på skrivningar även på universitet att eleverna fyller i lite allt möjligt för de tror att de på så sätt alltid kan få något poäng, men det här är ju ett sätt att försöka lura läraren. Är läraren då dum nog att ge något för detta, så har jag ju vunnit något här. Detta tyder på att man inte respekterar kunskap, man försöker framställa sig som något man inte är, man försöker lura läraren och man försöker lura systemet och man skäms inte för att man inte kan det man skulle kunna den här dagen. Det här är ju inte olagligt, men det visar på ett förakt för systemet och det är motsatsen till den strikta utbildningen vi hade tidigare. Jag menar alltså att det finns ett totalt samband mellan respekt för kunskap och respekt för skolan som ett system och en etisk inställning.

På våra engelsklektioner i São Paulo brukade vi säga till eleverna att ordet förstå på engelska är understand, dvs ”stand under” och inte ”stand over”. Så det här med ödmjukhet tycker du är viktigt?

Ja, du måste ju förstå att du är där för att det är någonting du inte kan och att du har en vilja (men det kanske du inte har), men tanken är i alla fall att du ska ha en vilja att förstå någonting, att du ska bli något mer, berika dig själv, du ska fördjupa din kunskap, du ska förstå världen bättre. Den stora vinnaren är ju du själv. Man försöker alltså lura sig själv om man gör på det här sättet.

Hur kan man på ett bra sätt föra in etik i utbildningen?

På det här sättet som jag säger, att du organiserar dig på ett visst sätt, att man har en viss attityd mot varandra i klassrummet, att man fyller sina åtaganden, att du som lärare inte ska vara försenad och har man sagt att man ska ha skrivning nästa måndag så har man det. Läraren bör fylla sina åtaganden och detta är tyvärr numer inte självklart. I klassrummet bör läraren behandla alla rättvist, att du har samma krav på alla, att du inte gör undantag för någon. Det här är den praktiska delen och framför allt att man visar respekt för fakta och du bör välja material som är så väsentligt som möjligt, se till innehållsaspekten av det. Här är lärarens ämneskunskap och förstånd viktigt i de här sakerna. Det är bra med en lärare som kan säga att den här texten är bättre än den. Lärarna är väldigt olika på den här punkten. Olika lärare kan förmedla en oerhört stor skillnad i kunskapsinnehåll. Det finns en kvalitetsskillnad. På samma tid, t.ex. 60 timmar engelska på en termin så kan du på 60 timmar ge otroligt mycket mer eller otroligt mycket mindre beroende på om du gör flera saker på en gång. Du kan ge glosor och grammatik, information om engelsktalande länder och väsentliga mänskliga förhållanden på en gång. Det är din person som håller ihop det här och entusiasmerar och intresserar eleverna för att göra ansträngningen. Och en sådan enkel sak som hur man ställer frågor det är viktigt för att leda verksamheten i en bättre riktning. Ibland kan det finnas en skola med två liknande klasser och två lärare som ser ut att ha samma utbildning men den ena läraren får gjort ett och ett halvt års studier på ett år och den andra får enbart ett halvårs resultat under samma period beroende på hur man arbetar. Det här är ju inget man kan visa direkt mekaniskt. Det är ju klart att skolan kan tillhandahålla bättre och sämre material. Men det finns en hel del som läraren själv som person tillför. Lärarn har absolut en etisk dimension. Det finns en etisk dimension i läraryrket. Jag tror inte att någon som är i läraryrket tvivlar på detta samband mellan etiskt beteende och kunskap.